

С (Ват)
У-47.

Н. УЛАГАШЕВ

АЛТАЙ
ЧЁРЧЁКТЁР

ОЙРОТТЫН НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ
Ойрот-Тура
1939

824-

С (Алт.)
У-47.

Н. УЛАГАШЕВ

Проверено
1948 г.

АЛТАЙ ЧЁРЧӨКТӨР

7
668701

Алтайская Областная
БИБЛИОТЕКА

НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА
ТАТРЕСПУБЛИКИ
ТАТМАСТАМ
ФИЛИАЛ ИТЕРКАНЗЭ

0139.991-61

ОЙРОТСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ
г. Ойрот-Тура
1939

БАЖАЛЫҚТАРЫ

Стр.

Боро кучкаш	3
Ырысту	5
Челмеш	13

БОРО КУЧКАШ

А лтайда мынан озо бир боро кучкаш дьуртаган. Ол кёбёлөктөрди, кегеёндёрди сюрюп тудуп дыйтенин тын суюйтен болгон. Ол бир катап кёбёлөкти сюрюшти. Дье сранай тудуп болбой—узаак барды. Ол сюрекей арыган. Кёбёлөк десе дьыдынаактын дьалбырагынын алдына дьажына берди. Айдарда, боро кучкаш, ол ок быдакка отурып эмеш тыштанала, онын кийнинде—кёбёлөкти тударга шуюйле, дьыдынаактын быдагына отурды. Ондо десе—тегенек: боро кучкаштын ичин кадап ийди, ол ыйлай берди.

— Кой, кой мениле барып дьыдынаак дыйликтер!

— Сенин дьыдын'аагын дьиирден, бойымнын бордьоным дьип болбой турум. Меге бош дьок.

Боро кучкаш тарынды, бёрюге учуп келди:

— Бёрю, бёрю, сен дьишкедий кой кёрдим, кожо барып дыййли!

— Сенин койун дьиирден, бойымнын каа-
зы картамды юзе дьип албай огурум.—Бё-
рю онойдо айдала, эт-дьуула кузуп ийди.

Боро кучкаш тын ачынды. Анчыга учуп
келди:

— Анчы, анчы, сен аткадый бёрю кёрдюм,
эсю барып адаалык!

Оны укан анчы, дьазын, колына тутты,
чабын куруна кыстады, бёрюни келеле адып
ийди.

Кёксинде чакту бёрю койды дьиирге ман-
тап келди, кой онон корколо барып, дьы-
дынгаакты дьиди.

Ол сее андый керек кулугыр-дьыдынгаак!
Боро кучкаштын' ичин не керек кадаган
эдин!

Литературный дьазаганы

П. Кучияк.

ЫРЫСТУ

Сюмер туудын кюнөт келтейинде, сют ак кёлдин дьарадында, бир уулчак дьуртады. Онын сыны дьабызак болгон, онын учун, ёлён ортозыла барар болзо —кёрюнбес. Эки тийиннин терезинен--элбек дьякшы бёрюк эдинетен. Дьяныс эликтин бычкагынан--дьяан эпто ёдюк эдинетен болгон. Айдый тегерик дьюстю, дьялтысты дьяркынду кёстю болгон, ол качанда ыйлабаган.

Бир катап сют кёлдин дьянына; ак боро адына минген--Ак-Каав келди. Ол ёткюн, ого дьяраш юя укты.

Чечектер канайда кожондоор болды?—деп Ак-Каав ичинде сананды. Аттан дьяйылып келеле, камчынын сабыла, чийненин бажын айра тартты, ондо тегерик дьюстю уулчактын отурганын кёрюп алды. Кичю—уулчак тёнёзёккё отурала, кургак комургайдан шоор эдип алган, дьюзюнделтип ойноп отурды.

— Сенин адын кем, балам?

— Менин адым Ырысту.

— Ада эненг кемдер болор?

— Адам сюмер-улан, кара-туу, энем сютке тюней ак кёл.

— Оны сен кайдан билип турун?

— Туу мени дьиилекле азрап дьат, кёл дезе--сугарат.

— Дьаш баланын айткан карузы Ак-Каанга сюрекей дьарай берди.

— Сен меге бала болор кююнин барба, Ырысту? Мен сеге торко тон кийдирерим, аламанр-шикир курсакла азраарым, чыйрак дьакшы атка миндирерим.

Ырысту тын мойношподы, ак боро аттын учазына дьеп-дьенил учкажып ийди, Ак-Кааннан бек тудунды, ак ёргёни кёстёп дьюре бергиледи. Айлга дьеткен сонында-каан дьакылтазы башка болды. Уулчакка уйлар кабыртып койды.

Ырысту кышкы кюннин соогына тонып, дьайгы кюннин дьанмырына ёдюп, уйларды кабырды. Тюн-тюш кабырар болгон. Салкын ёзёгине тийгизе соготон. Ёдюк бутка дьаба каткан, тон дезе--дьардына дьаба каткан болды. Кёстин дьажы тёгюлерболды. Оозы комудалду кожондоорго юренди. Дье онын кёзинин дьажын кёрётён, онын комудалду сёзин тындайтан кижидьок болды. Бир каттап Ырысту бойыда билбей калды, канайда

ол дьажыл ёлённин юстюне дьадып уйктаганын. Тюш дьеринде ого бир буурул башту, чырчык чырайлу ёрөкөн, базып келди.

— Сен, уулчагым, качан кырда дьяныскан дьюреринде кёзиннен дьяш кёрюнбейтен, оозыннан комудалду кожондор угулбайтан эди. Ненин учун сен, уйктап дьатканда кунукчылду онтойзын?

— Менин буттарым кату баскан. Колдорымда чак дьоголгон. Кардымда курсак дьок. Тюн-тюш уйлар ла кожо дьюрерге чак чыкты, артык менде чак дьок.

Карган ёрөкөн, таягын сыймап ийди, азу сагалын дьазап алды. Кёзин сыкыйтып алала, айтты:

— А сен, уулчагым, качан уйларды дьатыр гызайын дезен „Бып!“ дезен олор дьада тюжерлер. Одорлодойын дезен, „Тап-тажлан!“ дезен, уйлар одорлой берер.

Ырысту бажын кёдюрди, кёзин ачты, чапкыр тенериде изю кюннен башка неме кёрюнбеди, кёзин ойто дьумды.

— Мёё!--уйлар мёёрөжёлө, дьер сайын баскылады.

— Бып!--деп Ырысту кыйгырды.

— Уйлар тутканчала, ончолоры дьатклай берди. Уулчактын комудалду кожоны астады. Ойын-дьыргалы кёптёди, ай канатту куштарла, алтан дьюзюн чечекле ойноп дьюрер болды. Уйлар десе, мёёрөбейде, кепшенбейде

дъадар болды. Дье Ырысту уйларды кѣп дьанын дьатыргызып турган керегинде, уйлар ёлѣн отобостын керегинде—арыктады. Бу керекти Ак-Каан кѣрюп ийди:

— Дьалку, кулугыр, уйларды кабырарга билбей турун. Сен база кижиге бе? Мен сени эмди, кыс кижиге члеп, чегеен быштыарым.

Ол кюннен ала-Ырысту, Ак-Кааннын алтан аркыт чегеенин тюнге-тюшке уйкы дьоктон быжар болды. Уулчактын колдоры тыштанбады. Ак-Кааннын абакайы, кул келиндерине--аракыны астрып, айлына келген байларды, дьайзандарды, камдарды сагыштарын чыгарта аракыладар болды. Олоры туруп болбой тоолонглап дьадат. Ырысту десе—бирде амыр кѣрбейт.

— Бу не бюдюштю иш?—Эзирик абакай кыйгырат.—Аркытты онойдо быжарба? Курч бычак ла бажынды кезерим. Узун дьыдала дьюрегинди сайарым.

Каан эки балалу болгон. Уулы сегис дьашка дьетириге ёрѣ туруп баспаган, эрмектенип билбеген. Тоормош ошкош тоголонып дьадар, торбок кептю бустап дьадар болгон. Кызы десе-шулмус болгон, чыйрагы тийиндий, ачындагы дьеекендий болгон. Ол унчукпай отуруп болбойтон. Туркаары канылап ла турар, кѣзи ачылбаган кючюк ошкош. Бир катап десе-кызычак карындажынан эликтин кажыгын блаашкан. Уулчак кажыкты бектеп ту-

дуп алган, бустап отурды. Кыс дезе, тырмап чынырып турды.

— Бып!--деп кыйгырып ийди Ырысту, кызычактын колы карындажынын бажына дьапшына берди. Кааннын абакайы мыны кёргөн соңунда, онын онтууна албаты кайкашты:

— Кайтыгар, слер менин балдарым?—абакай ыйлады, эки балазын кучактай тутты.— Мындый неме ёскё улустын дьуртунда болзо кайдат.

— Бып! деп Ырысту шымыранды. Кааннын абакайы балдарына база дьапшына берди.

Бу ёйдё Ак-Каан эжиктен кирди, оларды бир кезек кайкап кёрди.

— Бу слер, эзрик пе, айла кандый?—Ак-Каан кыйгырып сурады, абакайын согорго колын кёдюрди. Ырысту бойынын „Бып“ деген сёзин айдып ийди, кааннын колы абакайынын дьардына дьапшына берди.

Ырысту дезе, кургак комургайдан шоор дьазайла, дьюзюн-башка дьараштыра кожондодо берди.

— Сен, бийттю, куртту Ырысту! Талдама камдарды, барып, бери кычыргыла,--каан кынырыктап айтты.

— Ырысту тыдырада дьюгюре берди. Канча бар камдарды ончозын дьууды, олоры келеле--талдама малдардан тайглады, тартуга бирден ат алдылар. Ичкен аракыларын тюзегезе урар тажуурлар табылбас, дьиген этте-

рин бадырып салар юкпектер табылбас болды, дье каан билезин эмдеп болбодылар. Бастыра камдар-баштарыи дьайкаглайт, семис этле кегирглейт, дьапшынышкан каан билезин айландро-болыжы дьок отургылайт. Калганчыда, карган дегени—мынайда айтты:

— Дьер теңери бирикенде, улу Телдекпей деп, кам бар эди. Каанды эмдесе ол эмдеер, онои ёскё, бистин кюч дьетпес.

Ол дьорыкка Ырыстуды ок ийер эдип дьёптёдилер.

Ырысту Телдекпей камга барды. „Улу“ Телдекпей кам, кёк буказына минеле каан дьерине дьедип келди. Тиштерин ёткюре чыкырып ийди:

Ондый ооруды дьаспазам, алтай ашкам адым кайда. Канзада танкым тарткалакта, олор ончозы айрылыжа берер,-деп. „Улу“ Телдекпей онойдо мактанала, адынан араай тюшти, анча-мынча тыштанарга, дьажыл ёлёнгё отуруп ийди, танкызын кюйдюерге отугын алды, бу тужунда Ырысту айтты:

— Слер дьаан кижидьаш ёлёнте не керек отурдыгар? Оныи ордына, ол дьалбак дьылу ташка отурзагар.

Телдекпей араай турды, дьалбак ташка дьамыркап отурды.

— Бып! деп Ырысту араай айтты.

Делдекпей кам, узун сооруду канзазын

тартып отурды, ончолоры оноор тынбайда кёргиледи.

— Бу канзада танкы божоголокто, слер дьазыларыгар, кааным!—деп кам Телдекпей мактанат.

Дье, ол экинчи, ючюнчи, тёртюнчи канза танкыны тартты, а кааннын билезине кайкал болуд турганы билдирбейт, кандый болгон, андыйла отурглады.

Телдекпей кам ёрё турды. Оныла кожо бо-ро дьалбак таш ёрё кёдюрюлюп келеле, кам ды дьер дьаар отургуза тартып ийди. „Улу“ камга уят болды, отургужында дьалбак ташту турарга... Телдекпейдин кёзи арай дыкпыгынан ашпады:

— Бу кандый аайлу таш болды, менин балам, Ырысту?

— Таштый ла таш эмей база—каруун берди уулчак.—Туудан экелген таш. Туу ээзине мюргюгер, онон болыш сурагар.

Телдекпей мандайын дьерге тюртюп мёр-гюди.

— Бып! Ырысту кыйгырып ийди, камнын мандайы дьерге дьапшына бергенин, ондо отурган улустар кёрюп ийгиледи.

— А—а айдарда бу сенин кылыгын болгон бо, уятдьок, Ырысту?—Каан кыйгырды—Эмдиле сени ёлтюрерим!

Ырысту он колын ёрё кёдюрди. Онын ай ошкош чырайы кызарды.

— Тап-тажлан'!—Деп ол онойдо айтты, кааннын билези туш башка тоолонышты. Улу Телдекпейдин дьерден мандайы айрылды, таштан' кёчюзи айрылды, кёк буказына минеле ары болуп мантаткан, оног бери оны бирде кижн кёрбёди. Кичинек Ырысту, каанга дьууктай базып келди:

— Дье, эмди мени ёлтюреер! Слер ёлтюрерге санаганаар!-Каан, былча туткан чычкандый тырлажып турды. Кааннын абакайы дезде-дьяан кара бакадый балбая берген турды.

Балдары орун алдына дьажынды, камдары ончозы качып атандылар.

А дьаш Ырысту дезде, алтын бозогоны алтап кирди, алтын ширееге дьалтанбай отурды. Бир кезек отурала айтты:

— Тап-тажлан, — деп.

Ширее ёрё сензел чыкты, Ырысту дезде ширееден тюзюре секиреле-сют кёлюне, сюмер уулан-кара тайгазына ойто дьяна берди.

Литературный дьазаганы

П. Кучьяк.

ЧЕЛМЕШ

Озогы чакта бистин Алтайда, тогус ёзёк-тин бирикенинде, тогус туудын колтыгында юч карындаш кижилер дьуртаган. Эки дьаан карындаштары, аркаа батпас малду, айлга батпас дьёёжёлю болгон, оло-дын эмегендеринин дьаражын бастыра Алтай кайкашкан. Ючюнчи кичю карындаш Челмеште дезе, турганы дьаныс арык тёё болгон. Калын тёлёёр немези дьоктын керегинде бойдон лэ дьуртады, бойынын карган кёс дьок дьааназыла кожо. Ол дьааназын эки бай карындаштары эмегендеринин сайгагына кирип „ары бар, тенек Челмешле кожо дьурта“ деп, сюрюп ийгендер.

Бир катап Челмеш Боодой-Каанга калан тёлёп барды. Каланды тёлёйлё, ойто дьанарда, ураак баргалакта, тюн кирди. Кёрзё каннын' тёлёерин кабырган кюдючилердин оодузы дьатты. „Акыр бого конор, эртен тура дьана берер“ деп, бойында онойто шююйле,

келип конды. Тёёзин агыдала бойы кюдючилерле кожо конды. Эртеп тура туруп келеле кёрзё, онын тёёзи ёлоп калган дыатты: кааннын семис тёёлёри тепсеп койтыр.

Ёлтён тёёзинин юстюне дыокту Челмеш отурды, ачу корон ыйлады: „Эмди неге минерим, дыойу канайып дыанарым“. Онын ачу корон ыйынан улам, дыажыл ёлён, дыаи агаштар — саргарды, дыараш чечектер — кургады, мал одорын таштады, ан, куштар — качын урадылар. Албаты ончозы дыуулушты, ол дыокдудын ыйып — унчукпай, эбире туруп тындадылар. Бу ый Боодой-Кааннын кулагына база угулды.

— Менин дыуртума кандый кара дыеткер табылган? казырланып кыйгырды, — онын юню кандый коронду? Эй, дыалчылар, бармып угаар, ол не керек мында.

Дыалчылар барып кёрёлё, ойтё келип каан алдына четёдёдилер.

— Улу дыаан канайыбыс, ол дыокту Челмештин ыйы. Слердин семис тёёлёр, онын арык тёёзин ёлтюре тепсеп койтыр.

— Дыагыс арамза тёёзи учун, онды тудуп беригер, кара дыагыс онын дыаман юню мында катап угулбастын керегинде.

Кааннын дыакылтазын дыалчылары кыялта дыоктон бюдюрдюлер. Челмеш бир тёёгё минеле, тогус тёёни дыединип дыанды.

Бай кярындаштары бир кюн кёрзё, — Чел-

мештин тежик айлывын дьанында, он семис тӕёлӕр баскылат дьурди. Эки карындаш кюй-юнерде, ичтери оттый изиди, дьоектерн токтокты согылды.

— Эй сен, тевек Челмеш, — деп, айлга дьаба дьеделе кыйгырдылар, — канайта сен байыдын, тӕёлӕрди кайдан алдын?

Челмеш омордын кыйгызын угала, тежик айлынан чыгып келди, дьаргак тонынын эдеги копылдап турды, бӕркюн алып дьалынын айтты:

— Мен бойымнын карган тӕёмди отиреле эдин Боодой-Каанга алып баргам. Меге алдында улустар айдышкан, Боодой-Каан дьаныс ӕлгӕн тӕе учун, он тюрюди берип туру деп. Онойтоло — чын болды, улустар тӕюн айдышпайтан ок эмтир.

Карындаштар ойто дьандылар, дьолой шююштилер: дьаныс арык тӕези учун-тевек Челмеш онды алганда, бис он семисти алып барзабыс дьюсти аларыбыс“ — деп

Ол сагыштарыла эттилер. Талдама семис он тӕени ӕлтюреле Боодой-Каанга алып барглады.

Тӕёлӕрдин эдин кайдаар алып браадыгар? — Боодой-Каан омордон сурады.

— Улу кааныбыс, биске улустар айдышкан, бир тӕенин эдине, слер он тюрю тӕе берип туру дежи, — юндери калтыражып айдыштылар, дье каан омордын куучынын божодо

айдаргада бербеди. Тенеридий кюзюреди, темир ошкош шынырады, тиштери кыдырады. Бай карындаштар дьюкле тюрю-ойто бурудылар. Челмештен барып ёчюн аларга мендедилер.— „Акыр, кулугыр Челмеш, ондый тегюн керегинде--бажынды биске юстю-рерин“...

Бу ёйдё дезе—Челмештин кёс дьок дьа-аназы ёлё берди. Ол оны тюрю немедий эдип кийндирди, онон, теенин эки ёркёжинин ортозына миндиреле—апарып сеегин дьууп койорго, ёскё дьолло атанды. Ого удыра, одус теегё товар коштогон садучы клеетти. Дьол чичкечек, коштой ёдёр арга дьок.

— Дьолдон кыйа чык!—деп, кодьойым кыйгырала, Челмештин юстуне келди.

— Мен бойымнын тёрёгён дьаанамды юдежип браадым. Чеберленеер.

— Э-э, ол дьааназын юдежип брааткан, кижитийбес, сюрекейде немен болзо...—оно-йто айдала, карган эмеенди камчынын сабыла ийде салды, ол дьерге келип тюштю. Челмеш оны ээчий тюрген туюжеле, дьааназынын дьанына тизелене отурала, кодьойым уксын деп, тын ёксёп огуруп, ыйлай берди.

— Кайран менин дьаанам, Боодой-Каан сени сакып дьат, аракызын сени кюндюлеерге, бойыда ичпей отуру, а бу дьыду танма, сени бу ак дьарыктан айрыды. Мен барып Боодой-Каанга айдарым, сени дегин дьерге сакыба-

зын, а бери тюрген келип, бу ийтти ёлтюрзин.

Оны укун садучынын бажында меези ан- дана берди, дьуреги арайданла оозынан чык- пады. Ол Челмештин алдына тизеленип оту- рала, ыйлап сурады:

— Ой, калак—кокуй, онын Боодой-Каанла тёрёгён болгонын билбедим. Менин бажым кезилетен туру эмди, слер дьакшы кижн, Боодой-Каанга айтпазагар, он баштык алтын, он тееми товарыла берейин, айтпала айтпа.

Челмеш дьааназынын сеегин дьазап дьууп койды, алтынын, товарын он тееге коштой- ло, ойто дьанды. Онын бай карындаштары сакып тургылаган эмтир. Кёрёгённе бойынча удур дьюгюрдюлер,—курч бычакла кезип ёлтюлерге, дье кенетийин онын байын кёрюп ийдилер. Кайкаганына кестери чеечейдий дьаанады.

— Сен, дьуюлгек ийт, база кайдан мундый дьеежени таптын?—Челмештен сурадылар. Челмеш олорго айтты:

— Слер барган соондо, бистин кес дьок, дьокту дьаанабыс ёле берген. Мен оны тееге артып алала Боодой-Каанга апаргам. Каан мениле кожо эки конок ыйлашты, ючюнчю кюн—бу алтынды, дьеежени береле, дьол ор- тозына дьетири юдежип койды. Бистин Боо- дой-Кааныбыс албатаа быянзагы коркушту, кижн кандыйла тюбекке кирер болзо, ол не-

ниде кысканбай болужар. Сюрекей буурзак каан.

Челмеш айлына киргелекте, бай карындаштары ойто мантаттылар, дьараш эмегендерин ёлтюреле — тееге коштоп, Боодой-Каанга алып келдилер.

База нени меге экелдеер? — Боодой-Каан кату сурады, улу кааныбыс, слер бойыгардын албатыгарга буурзагын бастыра алтайдагы дьон билер. Бистин дьуртта коркушту чыгым болды, эки дьараш эмегендерибис кенетийин ёлө бергиледи. Бис олордын сеегин слерге экелдибис, бисле кожо ыйлашсын деп.

Боодой-Каан азыйдагызынан артык ачынды, эки бай карындаштарды дьалчыларына, арай ёлтюртпей чыбыктатты. Олор каан дьуртунан арайдангла ойто чыктылар. Чугулданганча дьандылар.

„Сакып ал, дьыду ийт, Челмеш, бисти эмди мекелеп болбозын, бистин бычактан тюрю артазын“.

Олор Челмешке келдилер, тудуп алгылады, кара болот бычактарын кынынан суурдылар. Челмеш эрмек айтпаган болзо, олор оны тутканчала ёлтюрер эди:

— Ой, кюндюлю карындаштарым, слер дьеёжёлуде, ийделуде, а мен дезе — дьокту, тенец. Кан — качанда канла ёчюн некейтен эди. Онондо ёскө мен слерге кеп килинчек эттим, айдарда, менин дьаман канымды тегелө, юл-

ген кудайдын алдына, онын карузына турганча, торт отко ёртёп ёлтюрээр.

Карындаштар узак сананбай дьёпсиндилер. Челмешти ёртёёрге—кырга алып чыгып, кайыш армакчыла кюлюп салала, бойлоры одундап баргылады. Челмеш, ёлюмин сакып дьадыры. А бу ёйдё Боодой Каан дьылтыс чоокыр адына минген, дьажыл торко тонду, кара кумдус бёрюктю—коштой ёдюп браатты.

— Сени кем кюлюген?—Ол Челмештен сурады.

— Ой, улу кааным—Челмеш карузын айтты,—дьер алдында эрлик кудайдан меге дьакару келген. Ол дьакаруда Эрлик мынайта айдат:—„Мен карыдым, тюк танышпас малдарым, тил ондошпос албатымды башкараар аргам дьок болс берди, Челмеш кыйышпай, келип менин ширееме отурзан, дьер алдында дьёёжёни, албатыны—бийлезен“ деп. Дье улу кааным, слер бойыгар билеригер, мен сакыштан чала тутак бюткенимди, ондый дьонды, дьёёжёни бийлеп дьадарга кючюм дьетпези дьарт. Мен Эрликтин сёзин укпай, мойноп ийгем. Айдарда. Эрлик эки уулын ийе берген, мени кюлюп экелзин деп, дьакыган эмтир, албанла ширееге отургузар деп, айткан эмтир. Олор мени тудуп алала, апарып дьадарда, бир алты айры мююстю сыгын—коштой мантап ёткён. Айдарда, мени мында таштайла, оны сюрюже бергиледи. Олор удабас

келер—мени апарар. Мен эмди канайдайын—улу кааным?—Челмештин бу сѣзинен Боодой—Кааннын ичи кюйе берди, кюйюнюп айтты:

— Дьокту сен. Челмеш, дьаан тюбекке тюшкен эмтирин, дьер алдындагы тил билишпес албатыны башкарарга кюч болор туру. Сенин ордына улу Эрлик мени алатан болзо, сени мен тюбектен айрыыр эдим.

— Мени аргалагар,—деп, Челмеш онойто сурады,—менин тонымды кийип алзагар, олор таныбас слерди.

Боодой-Каан узак сананбады, аттан тюшти, Челмешти чечеле, бойынын каан кебин чечип берди.

— Кюндюлю, Челмеш, сен мени дьазап кюлю, бойын ары тюрген бар.

Челмеш тутканча онын сурагын бюдюрди, кааннын дьылтыс чоокыр адын минеле—мантадып дьана берди.

Бай карындаштары соот дьоктон одунды коштоп экелдилер. Отгы дьаанада кюйдюреле, кюлюп койгон ёскё кийимдю Боодой-Каанды—сююртеп экелдилер.

Ол тургузала билди.—Кодурлу кючюктер,—коркушту юнюле ол кыйгырды,слер канайып турыгар, мен удабасла дьердин алдыла, дьердин юстюле бийлейтен каан болорым, мен — Боодой-Каан.

Челмештин карындаштары дьанысла кекен-

дилер:—Дьок, эмди бисти мекелеп болбозын, Юлген кудайдын бойыда--мен дезен; ёлюмнен эмди кыйарын дьок.

Боодой-Каанды оноyto ёртёдилер. Ёртёйле, сюгюнчюлю дьанып брадылар:

— Челмеш эмди божогон, бисти эмди мекелеп-дьююлтип болбос.--Баратан дьол дезе —Челмештин айлынын дьанынча болгон. Олор браадала кёрдюлер: онын чакызында дьылтыс чоокыр ат туру, дьерди чапчыырда-таманынан от чёйюлет. Кулагы кайчыдый курч, кёзи чолмондый чагылат, дьал, куйругы--торкодый. Кюн ошкош кюмюш юйгендю, ай ошкош алтын ээрлю. Челмешке ондый ат кайдан келген? деп, карындаштар сананды. Айлга дьууктап келеле кыйгырдылар:

— Бистин ёлгён карындажыбыстын айлына кандый кижиге келген? Бери чык, бистин айлга бараалы.

Бу ёйдё Челмеш айланг чыгып келди. Онын кийгени ай билдирюлю, кюн билдирюлю-мандык торко тон болды, эки дьаак, бышкан беледий, эки кёзи ойгор сурлайт, Челмеш олордын алдына баатыр кептю тура берди. Олордын коркуганыван дезе—чилекейлери кургай берди, тилдери тартыла берди.

А Челмеш дезе, олорго мёргюйле айтты:

— Мени ёртёгёнёёр учун—алкыш болзын слерге, менин кюндюлю карындаштарым. Мен ол дьерге дьедеримделе, Эрлик-бий мени кан-

ча каандардын аказы эдип, канча байлардын бийи эдип, ойто ийди. Эмди коркуп турум сагыжы тутак кижиге, бу дьяан керекти баш карып болбос болорым деп.

Онызы чын, Челмеш, — карындаштар дьярыш эдип айдышты, — сеге дьяныскаан кюч болор. Дье, бис ёскё улустар эмезибисле, бис сенин тёрёгён карындаштарын. Бис неле бар кючубисле сеге болужар учурлубис. Бойына болушчы эдип бисти кожып алзан.

Челмеш узак сананды, бюдюмчизиге дьяоктый, карындаштарын бажынан-будуна дьяетире адьыктап кёрди, онын мынайта айтты:

— Онойто эдерге кем дьяокло, кару карындаштарым, дье, дьяныс слерди ол дьяерге ийер керек. Дье чала коркуп турум, слер ол тушта мени акалап, ширееге отураарга саназаар кандый болор?

Карындаштары, Челмештин кёзинче кюнге кёрюп чертендилер, качанда онын сёзинен туура болбоско, бойлоры кургак одунды тюрген дьяуудылар, дьяан отты кюйдюреле, бойлорынын кайыш армакчыларын Челмешке бердилер.

— Тюрген, буула, — бисти, — олар мендеп сурадылар, Челмеш дьяана тюшпезин деп, дьяорексиреп турдылар.

Олордын сурагын Челмеш кыйышпай бюдюрди. Оттын дьяалбыжы тенериге дьяетти, изюзине Алтайдын кырлары кызыды.

Челмештин казыр ёштулери, онойто кара
ыш боло берди. Дье табынча—ол ышта дьо-
гылды. А Челмеш дезде, эмдиге дьетице Ал-
тайда дьуртап дьат, онын дьюрюмине бирде
кижи чаптык этпей туру.

Литературный дьазаганы—
П. Кучияк.

Отв. редактор *А. Саруева.*
Техн. редактор *А. Хахалин.*

*

Сдано в производство 26/IV-39 года.
подписано к печати 15/VII-39 года.
Формат 60×92/1/32. Объем $\frac{3}{4}$ п. л.
Уполн. облито № Б-173. Тираж 3000.
Заказ № 681.

*

г. Ойрот-Тура, тип. им. Клары Петкиной,
Социалистическая, 20-а.

